

UGOVOR O KUPOPRODAJI U RIMSKOM PRAVU

REZIME: Ugovor o kupoprodaji je ugovor koji vodi poreklo od rimskog kontrakta *emptio venditio*. Ovim konsensualnim ugovorom se jedna strana venditor obavezuje da prenese potpuno raspolaganje na stvari, a druga strana emptor, da zauzvrat plati određeni iznos novca (*pretium*). U ovom radu će biti analizirano poreklo ugovora o kupoprodaji u rimskom pravu.

Ključne reči: kupovina, prodaja, *emptio venditio*.

1. Uvod

Naučni razlozi za proučavanje rimskog prava svode se, pre svega, na potrebu upoznavanja zakona društvenog razvoja i njihovog odraza u promenama koje je pravo doživljavalo kao društvenu nadogradnju. Najpogodniji predmet za takvo proučavanje je upravo rimsko pravo, jer je ono doživelo dugu i duboku evoluciju od raspada gentilnog uređenja,¹ preko ropstva, pa do znatno razvijenijih elemenata feudalnog društva. Na taj način se u jednoj disciplini društvenih nauka (kakvo je pravo), istorijskim činjenicama i sadržajem, zamjenjuje ono što u prirodnim naukama daje eksperiment. Pri tome je naročito važna okolnost da se razvoj rimskog prava, inače dobro poznatog i proučenog može pratiti u sklopu sa ostalim društveno-ekonomskim odnosima.² Značaj rimskog prava naglašava Magdolna Sič na sledeći način: „Stvarati savremeno zajedničko pravo: novo *ius commune* ili novi *ius gentium* Evrope

* Doc. dr, Pravni fakultet za privredu i pravosuđe u Novom Sadu, Univerzitet Privredna akademija Novi Sad, e-mail: sanja.m03@gmail.com

** Doc. dr, dekan, Pravni fakultet, Univerzitet Slobomir P, Republika Srpska, e-mail: danijelamnikolic@gmail.com

¹ U društvu sa gentilnim uređenjem nije postojala nikakva organizovana vlast.

² Romac, A. (1981). Rimsko pravo. Zagreb: Pravni fakultet, str. 3.

bez rimsko-pravnih osnova, značilo bi saditi drvo bez korena.“³ Analizom rimskopravnih kontakata, dolazimo do zaključka da određeni kontrakti iz tog vremena nemaju analogan ugovor u modernom pravu, kao što je *locatio conductio*. Ovaj ugovor je nemoguće adekvatno prevesti na srpski jezik, a sastojao se od tri kontrakta *locatio conductio rei* (ugovor o zakupu), *locatio conductio operarum* (ugovor o najmu radne snage) i *locatio conductio operis faciendi* (ugovor o delu). Rimskopravni kontrakt *emptio – venditio*⁴, ima analogan ugovor u modernom pravu, odnosno ugovor o kupoprodaji.⁵

2. *Emptio venditio* (kupoprodaja)⁶

Kupoprodaja se u rimskom pravu kao i u pravima drugih naroda razvila iz trampe, oblika trgovine u kome se stvari (roba) menjaju za druge stvari (robu), bez upotrebe novca. Ona potiče iz vremena kada u Rimu novac nije postojao. Pojava novca u Rimu omogućila je i pojavu kupoprodaje, koja je vremenom potiskivala trampu. Trampa nikada nije iščezla iz rimskog prava, već je postojala uporedo sa kupoprodajom.⁷ *Emptio venditio* je konsensualni kontrakt⁸ kojim se jedna strana, prodavac (*venditor*), obavezuje da prenese mirno i celovito raspolaganje na stvari, a druga strana, kupac (*emptor*), da zauzvrat prenese svojину na određenoj sumi novca (*pretium*).⁹ Za zaključen je ugovora o kupoprodaji dovoljan je sporazum volja stranaka (*consensus*). Prema rimskom klasičnom pravu, prilikom sklapanja ugovora o kupoprodaji,

³ Sič, M. (2006). Trajne vrednosti rimskog prava. Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 43, (3), str. 398.

⁴ Maksimović S., Despotović D., (2016). Ugovor o delu u rimskom pravu. *Pravo teorija i praksa*, 33, (7-9), str. 33.

⁵ Član 454. (2008). Zakon o obligacionim odnosima sa registrom pojmova : prvo izdanje, priredio Ožegović N. Beograd, Poslovni biro, str. 106.

⁶ *Emptio consensu peragitur*- Kupoprodaja nastaje saglasnošću volja. Kupoprodaja je konsensualni kontrakt. Ignjatović, M., (2010). Rimsko pravo: priručnik za pripremu ispita, prvo izdanje, Banja Luka, Panevropski univerzitet Aperon, str. 120.

⁷ Stojanović S. (2016). Zbornik radova studenata doktorskih studija prava. Vol. 4, Pravni fakultet Univerziteta, Niš, str. 31-32.

⁸ Gaius, Inst. 3, 135-137: „ Prostom saglasnošću volja nastaju (*consensu fiunt*) obligacije u slučaju kupoprodaje, zakupa, ugovora o delu (najma), ortakluka i mandata. Za ove ugovore kažemo da nastaju prostom saglasnošću, zato što nisu potrebne ni svečane reči, niti pisane isprave, već je dovoljno da se stranke, koje zaključuju posao, saglase. Otuda se ovakvi ugovori mogu sklopiti i među odsutnim licima, npr. putem pisma ili glasnika, dok se verbalni kontrakt ne može zaključiti između odsutnih. U ovim ugovorima jedna drugome su obavezni (bilateralno) na ono što međusobno duguju na osnovu principa dobrog i jednakog (*bonum et aequum*)...“, Sič, M., (2002). Praktikum iz rimskog privatnog prava, Novi Sad, Pravni fakultet, str. 191.

⁹ Malenica, A., (2003). Rimsko pravo, Novi Sad, Pravni fakultet, str. 300.

stranke mogu samo da zahtevaju jedna od druge da međusobno ispune svoje obaveze. Odnosno, da jedna izvrši predaju stvari (traditio), a druga da isplati cenu (pretium). Ugovor o kupoprodaji u klasičnom pravu je kauzalni, teretni, komutativni i konsensualni ugovor bona fidei.¹⁰ U ranije doba rimska kupoprodaja, kao i kupoprodaja u antičkim pravima, obavljala se u obliku mancipacije. Mancipacija je dovođila do prenosa vlasništva. Mancipacija je predstavljala svečani prenos svojine koji se obavljao na Forumu u prisustvu obe stranke, najmanje pet svedoka i zvaničnog merača s vagom (libripens). Ovaj strogo formalan postupak, predviđen je Zakonom XII tablica, primenjivao se samo ukoliko se radilo o sticanju privatne svojine nad osnovnim sredstvima za proizvodnju (res Mancipi), u koje su spadale zemljišta u okolini Rima, kasnije i cele Italije, robovi, stoka i četiri službenosti vezane za krošćenje tuđeg zemljišta.¹¹ S obzirom da je kupoprodaja imala veoma veliku važnost u svakodnevnom životu, u toku II veka, pre nove ere, dobila je samostalnu pravnu zaštitu, pa je time bila uzdignuta u red kontrakata.¹² Elementi savremene evidencije nepokretnosti postoje već u rimsko doba, a to su: katastri, javne (cenzorske) knjige i pisane isprave o pravnim poslovima prometa nepokretnosti, posebno u ugovoru o kupoprodaji. Pri prodaji nepokretnosti osnov evidencije promene poreskog obveznika bio je ugovor o kupoprodaji. Ako bi neko prodao nešto iz svoje registrovane imovine, kupac bi bio kao njegov pravni sledbenik preuzeo na sebe poresku obavezu. To je bilo tako već u Ulpijanovo vreme. Naime, Ulpijan razmatra slučaj kupovine zemlje od strane više lica, pri čemu je prodavac u ugovoru naznačio ime samo jednog kupca. Na ovaj način prodavac je izigrao interese u ugovoru imenovanog kupca, jer je ceo teret poreza kupljene zemlje prešao samo na njega. Kako bi kupac kao novi vlasnik preuzeo porez kupljene stvari na sebe, ugovor je trebalo sačiniti u pisanoj formi. Na osnovu sačinjenog dokumenta poreska obaveza je prelazila na kupca.¹³

¹⁰ Vuletić, V., (2012). Nastanak i razvoj rimske prodaje: trijumf načela konsensualnosti. *Harmonius*, 1 (1), str. 109-130.

¹¹ Bujuklić, Ž., (2005). Forum Romanum- Rimska država, pravo, religija i mitovi. Centar za publikaciju fakulteta u Beogradu, str. 378.

¹² Romac, A., (1981). Rimsko pravo, Zagreb, str. 304-305.

¹³ Sič, M., (2013). Katastri, zemljišni registri i isprave o kupoprodaji u starom Rimu – elementi modernih zemljišnih knjiga. *Zbornik radova Pravnog fakulteta*, Novi Sad, 46 (1), str. 279-292.

2.1. Bitni elementi

Bitni elementi kupoprodaje su predmet¹⁴ i cena. Dakle, kupoprodaja nastaje kada se ugovorne strane saglase o ceni predmeta koji se prodaje. Predmet kupoprodaje može biti svaka stvar, pokretna i nepokretna, telesna i bestelesna, ako je *res in commercio*. Predmet kupoprodaje ne mogu biti stvari koje su van prometa (*res extra commercium*). I buduće stvari mogle su biti predmet kupoprodaje. U vezi sa tim, pravi se razlika između kupovine buduće stvari *empitio rei speratae* i kupovine nade *empotio spei*. Kod kupovine buduće stvari *empatio rei speratae*, radi se o uslovnoj kupoprodaji koja stvara obavezu samo ako stvar nastane i u obimu u kome nastane. Dok je kod kupovine nade *empotio spei*, u pitanju bezuslovni ugovor kod koga rizik snosi kupac (npr. kupac unapred kupuje ceo ulov ribe i plaća ugovorenu cenu nezavisno od količine ribe koja će biti uhvaćena). Pomponius, D18,1,8,1: „Ni kupovina, ni prodaja se ne mogu zamisliti bez stvari koja se prodaje. Jedino se plodovi i još nerođena mladunčad valjano kupuju, ali tako, da kada se mladunče rodi, smatra se da je prodato u ono vreme, kada je pravni posao bio zaključen; no ako je prodavac postupao tako, da se oni ne rode, ili da ih ne bude, može se podići *actio empti*. U nekim slučajevima se ipak smatra da postoji (valjana) prodaja iako nema stvari, na primer, kada se kupuje na sreću, što biva kada se kupi ulov riba ili ptica, ili stvari koje se bacaju narodu na poklon: kupovina se, naime, zaključuje i ako ništa ne bude ulovljeno, jer je to kupovina nade (*empatio spei*)...“¹⁵ Dakle, kupovina nade je oblik ugovora na sreću. Ugovori na sreću se nazivaju aleatornim¹⁶ pravnim poslovima. Cena (*pretium*) mora biti u celosti ili većim delom izražena u novcu. Cena mora biti određena ili bar određiva. Određena je kada je poznata u trenutku zaključenja ugovora, a određiva je kada se naknadno izračunava po dogovorenom kriterijumu. Cena mora biti ozbiljna (*verum*), što znači da je prilikom pogađanja cene svaka strana nastojala da postigne ono što je za nju najpovoljnije. U klasičnom pravu cena ne mora biti pravična (*iustum*), odnosno ne mora odgovarati tržišnoj vrednosti stvari. Klasični pravници kažu da ništa nije normalnije nego da prodavac nastoji da proda što skuplje, a kupac da kupi što jeftinije.¹⁷ Ulpianus, D. 4, 4, 16, 4: „ Pomponije takođe kaže, da je po prirodi stvari dozvoljeno da u

¹⁴ *Ea in obligatione consistere, quae pecunia lui praestarique possunt* – Predmet obligacije može biti samo ono što se može novcem zameniti. Ignjatović, M., (2010). Rimsko pravo: priručnik za pripremu ispita, prvo izdanje, Banja Luka, Panevropski univerzitet Aperi, str. 119.

¹⁵ Sič, M., (2002). Praktikum iz rimskog privatnog prava, Novi Sad, Pravni fakultet, str. 192.

¹⁶ Lat. *alea*- kocka

¹⁷ Malenica, A., (2003). Rimsko pravo. Pravni fakultet, Novi Sad, str. 301-302.

pogledu cene kod kupovine i prodaje, stranke mogu jedna drugu prevariti.¹⁸ Gaj navodi, da se kupoprodaja sklapa kada se postigne saglasnost o ceni, iako nije isplaćena cena niti je data kapara. Smatra, se da kada je data kapara, je znak da je zaključena kupoprodaja.¹⁹

2.2. Prava i obaveze ugovornih strana²⁰

Ugovor o kupoprodaji je obostrano teretan ugovor, pa prema tome za sobom povlači niz obaveza i za kupca i za prodavca. Pre svega prodavac je u obavezi da preda stvar, a kupac da plati cenu. Prodavac je dužan da stvar čuva do predaje sa pažnjom dobrog domaćina i da je preda kupcu. Paulus, D. 18, 6, 3: „Prodavac treba da odgovara za čuvanje stvari (custodia) isto onako kako odgovaraju oni kojima je stvar data na poslugu (tj. trebalo bi da posveti veći stepen pažnje od one koju pokazuje u svojim stvarima).²¹ Kupac je dužan platiti ugovorenu cenu, za predati predmet. Kupac je, takođe, dužan prodavcu nadoknaditi eventualne troškove, prilikom čuvanja stvari, od momenta sklapanja ugovora, ukoliko je imao takve troškove, s obzirom na prirodu stvari. U pogledu prodaje stvari, u rimskom klasičnom i potklasičnom pravu osnovna obaveza prodavca znatno se razlikovala od obaveze kupca. Naime, kupac je bio u obavezi da prenese vlasništvo novca na prodavca, a prodavac je bio u obavezi da na kupca prenese miran posed stvari. Kupoprodaja je bila valjana i onda kada je stvar prodao bonae fidei possessor, jer je i on mogao kupcu osigurati miran posed, odnosno mogao ga je osigurati od opasnosti da mu neko treći vlasničkom tužbom ne oduzme stvar. Međutim, ako je prodavac bio nesavestan, odnosno, ako je znao da prodaje tuđu stvar, bio je odgovoran kupcu, čak i onda kada do evikcije nije ni došlo.²²

2.3. Odgovornost za evikciju i fizičke nedostatke

Prodavac garantuje da stvar nema pravne ni fizičke nedostatke. Pod pravnim nedostacima se misli na neke terete (založno pravo, službenost) ili na slučaj da stvar nije njegova. Ukoliko neko proda tuđu stvar, pa pravi vlasnik

¹⁸ Sič, M., (2002). Praktikum iz rimskog privatnog prava, Pravni fakultet, Novi Sad, str. 193.

¹⁹ Gaj, (1982). Institucije. Beograd, Nolit, 139, str. 213.

²⁰ Bona fides exigiti ut quod convenit fiat – Poštenje zahteva da se učini što je ugovoreno. Ignjatović, M., (2014). Pravna pravila rimskog prava. Niš, Pravni fakultet, str. 75.

²¹ Sič, M., (2002). Praktikum iz rimskog privatnog prava, Novi Sad, Pravni fakultet, str. 195.

²² Romac, A., (1981). Rimsko pravo, Zagreb, str. 307- 309.

podigne rei vindicatio²³ i oduzme je kupcu, kaže se da je stvar evicirana, odnosno da postoji evikcija. Prodavac je dužan da štiti kupca (zaštita od evikcije), ukoliko se pojavi treće lice i uznemirava kupca svojinskom ili drugom tužbom. Kupac je u obavezi da obavesti prodavca da postoji uznemiravanje, a prodavac će ili preuzeti spor ili će mu pomagati u parnici. U slučaju da stvar bude oduzeta, kupac može posebnom tužbom (actio autoritatis) tražiti povraćaj dvostruke cene, a putem actio empti ima pravo da traži naknadu štete za ostale slučajeve evikcije.²⁴ Ius civile predviđa odgovornost prodavca zbog mana stvari za slučaj: prodavčeve izjave da stvar nema mane, odnosno da ima određene osobine; zlonamernog prikrivanja mana; za slučaj date garancije u formi stipulacije. Ukoliko kupac otkrije neku manu na stvari u bilo kojoj od navedenih situacija, mogao je zahtevati naplatu štete. Kurulski edil, koji je brinuo o redu na pijaci, u ediktu je propisao pravila po kojima će rešavati sporove iz kupoprodaje robova i stoke. Prema ovom ediktu prodavac je odgovarao za skrivene mane stoke i robova, pre svega za bolest, bez obzira da li je za njih znao. Kako bi se oslobodio od odgovornosti prodavac je morao ispisati na tabli mane roba ili životinje koju prodaje i na taj način ih predočiti potencijalnom kupcu. Ediktom je omogućeno kupcu da u roku od dva meseca od zaključenja kupoprodaje putem actio redhibitoria ostvari povraćaj u pređašnje stanje ili da u roku od šest meseci sa actio quanti minoris zahteva umanjenje cene srazmerno smanjenoj vrednosti stvari. Ako su mane bile ozbiljne ili je prodavac postupao sa zlom namerom, ove tužbe su se mogle podići u dužim rokovima od šest, odnosno dvanaest meseci.²⁵

2.4. Pravna zaštita

Pravna zaštita ugovora o kupoprodaji, bile su dve tužbe empatio venditio i actio venditio. Kupac je sa empatio venditi mogao zahtevati predaju stvari, a prodavac je sa actio venditi mogao zahtevati isplatu cene, a u slučaju docnje i kamate. Obe tužbe su bile actiones bonae fidei. U ranije doba svi odnosi koji su mogli nastati iz kupoprodaje, uključujući i mane stvari, rešavani su upotrebom dve napred navedene tužbe. Kasnije su se javile i tužbe actio redhibitoria i actio quanti minoris. Obe tužbe su bile actiones bone fidei, pa se smatralo da one sadrže u sebi i exceptio doli. Bez obzira da li se taj prigovor unosio

²³ Tužba za sporove povodom prava na nekoj stvari. Ignjatović, M., (2014). Pravna pravila rimskog prava. Niš, Pravni fakultet, str. 42.

²⁴ Stanojević, O., (2003). Rimsko pravo. Pravni fakultet, Univerzitet u Srpskom Sarajevu, str. 295.

²⁵ Malenica, A., (2003). Rimsko pravo. Novi Sad, Pravni fakultet, str. 305.

u formulu tužbe. On je u ugovoru o kupoprodaji imao u rimsko doba poseban naziv (*exceptio rei nondum traditae*), služio je samo za odbijanje zahteva prodavca koji je tražio isplatu cene, a još nije predao stvar kupcu, kasnije je dobio naziv, prigovor zbog neispunjenog ugovora – *exceptio non adimpleti contractus*.²⁶

2.5. Dodatni sporazumi

S obzirom da je kupoprodaja jedan od najvažnijih ugovora obligacionog prava, te njegovo svakodnevno zaključivanje dovelo je do prakse da se uz ugovor o kupoprodaji ugovaraju razni dugi sporazumi. Sporazumi kako bi bili valjani morali su biti zaključeni odmah, zajedno sa zaključenjem osnovnog ugovora, zbog toga se i nazivaju *pacta in continenti*. Neki dodatni sporazumi imali su stvarnopravni učinak, što znači da je raskidom ugovora o kupoprodaji predata stvar *ipso iure* (sama po sebi, odmah) ponovo prelazila u vlasništvo prodavca, koji ju je, prema tome, mogao od kupca zahtevati pomoću rei vindictio. Najvažniji sporazumi su: *lex commissoria*, *in diem addictio*, *pactum reservati dominii*. *Lex commissoria* je sporazum na osnovu koga prodavac sebi zadržava pravo da od ugovora odustane, ako mu kupac u određenom roku ne isplati dogovorenu cenu. Efekat sporazuma deluje *ex tunc*, što znači da prodavcu pripadaju svi plodovi stvari ako je do njih došao nakon sklapanja ugovora, odnosno predaje stvari kupcu. Posebnim sporazumom *in diem addictio* davano je pravo prodavcu da raskine ugovor ako u određenom roku nađe povoljnijeg kupca. *Pactum reservati dominii* je sporazum na osnovu koga prodavac zadržava pravo vlasništva prodane stvari i nakon predaje stvari kupcu, obično do potpune isplate cene. Sporazumom, *pactum displicentiae* (neformalni sporazum o „nesviđanju“), kupac je dobijao pravo da neko vreme koristi stvar i da je vrati ako mu se ne sviđa. Sporazumom o pravu preče kupovine (*pactum protimiseos*), prodavac je sticao pravo da kupac, ako ikada poželi da proda stvar, najpre njemu ponudi. *Pactum de retromendo* je sporazum kojim prodavac zadržava pravo da prodatu stvar, nakon određenog roka ponovo kupi, a *pactum de retrovendendo* je sporazum kojim se kupcu daje pravo da kupljenu stvar natrag proda prodavcu. Za dva poslednja sporazuma, uglavnom je važila cena koja je bila ugovorena za prvu kupovinu, odnosno prodaju.²⁷

²⁶ Romac, A., (1981). Rimsko pravo, Zagreb, str. 312.

²⁷ Stanojević, O., (2003). Rimsko pravo. Pravni fakultet, Univerzitet u Srpskom Sarajevu, str. 296.

Zaključak

Analizirajući poreklo ugovora o kupoprodaji može se zaključiti da njegovi koreni sežu hiljadama godina unazad. Ovaj ugovor je kroz celu istoriju, kao i danas bio i ostao najvažniji i najrašireniji ugovor obligacionog prava. Od prvobitnih njegovih obika do danas doživeo je značajnu evoluciju u više faza. U rimskom pravu ovaj ugovor se nazivao *emptio venditio*. *Emptio venditio* je konsensualni kontrakt kojim se jedna strana, prodavac (*venditor*), obavezuje da prenese mirno i celovito raspolaganje na stvari, a druga strana, kupac (*emptor*), da zauzvrat prenese svojину na određenoj sumi novca (*pretium*). Za zaključenje ugovora o kupoprodaji dovoljan je sporazum volja stranaka (*consensus*). Prema rimskom klasičnom pravu, prilikom sklapanja ugovora o kupoprodaji, stranke mogu samo da zahtevaju jedna od druge da međusobno ispune svoje obaveze. Odnosno, da jedna izvrši predaju stvari (*traditio*), a druga da isplati cenu (*pretium*). Pravna zaštita ugovora o kupoprodaji, bile su dve tužbe *emptio venditio* i *actio venditio*. S obzirom na važnost ugovora o kupoprodaji u svakodnevnom životu, uz ugovor o kupoprodaji ugovarali su se i razni sporazumi, koji su morali biti zaključeni odmah kada i osnovni ugovor, kako bi bili pravno valjani.

Sanja Maksimović, LLD

Assistant professor, The Faculty of Law
for Commerce and Judiciary in Novi Sad,
The University of Business Academy in Novi Sad

Danijela Despotović, LLD

Assistant professor, The Dean
– The Faculty of Law, Slobomir P University, Republic of Srpska

THE PURCHASE CONTRACT IN ROMAN LAW

A b s t r a c t

THE purchase contract has originated from the Roman contract *emptio venditio*. By this consensual contract, one side, a vendor is obliged to carry over a complete disposal on things, and the other side, an emptor is obliged to pay a certain sum of money (*pretium*). In this paper, we will analyze the origin of the purchase contract in Roman law.

Keywords: *purchase, selling, emptio venditio*

Literatura

1. Bujuklić, Ž. (2005). Forum Romanum- Rimska država, pravo, religija i mitovi. Centar za publikaciju fakulteta u Beogradu
2. Gaj, (prev.) (1982). Institucije, Nolit, Beograd
3. Ignjatović, M., (2010). Rimsko pravo: priručnik za pripremu ispita, prvo izdanje, Banja Luka, Panevropski univerzitet Aperon
4. Ignjatović, M. (2014). Pravna pravila rimskog prava. Niš, Pravni fakultet
5. Malenica, A.,(2003). Rimsko pravo, Novi Sad, Pravni fakultet
6. Maksimović, S., Despotović D. (2016). Ugovor o delu u rimskom pravu. *Pravo teorija i praksa*, 33 (7-9)
7. Romac, A., (1981). Rimsko pravo. Zagreb, Pravni fakultet

8. Stanojević, O., (2003). Rimsko pravo. Pravni fakultet, Univerzitet u Srpskom Sarajevu
9. Stojanović, S., (2016). Zbornik radova studenata doktorskih studija prava. Vol. 4, Pravni fakultet Univerziteta, Niš
10. Sič, M., (2002). Praktikum iz rimskog privatnog prava, Novi Sad, Pravni fakultet
11. Sič, M., (2006). Trajne vrednosti rimskog prava. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, 43 (3)
12. Sič M. (2013). Katastri, zemljišni registri i isprave o kupoprodaji u starom Rimu- elementi modernih zemljišnih knjiga. *Zbornik radova Pravnog fakulteta*, Novi Sad, 47 (2)
13. Vuletić V.(2012). Nastanak i razvoj rimske prodaje: trijumf načela konsensualnosti. *Harmonius*, 1 (1)
14. Zakon o obligacionim odnosima sa registrom pojmova: prvo izdanje (2008). priredio Ožegović N., Beograd, Poslovni biro